

Світлана БІЛОСОРОЧКА

Національна академія державного управління

при Президентові України

Харківський регіональний інститут державного управління

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЗАСІБ НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Розглядаються особливості взаємодії держави та суспільства. Розкривається зміст понять, що висвітлюють соціально-психологічні особливості державного управління, зокрема значення соціально-психологічних методів державного управління у відкритості між органами влади і населенням.

Ключові слова: взаємодія, соціально-психологічні методи державного управління, держава, суспільство.

Светлана Белосорочка. Социально-психологические методы государственного управления как способ налаживания взаимодействия государства и общества

Рассматриваются особенности взаимодействия государства и общества. Раскрывается содержание понятий, которые характеризуют социально-психологические особенности государственного управления, в частности роль социально-психологических методов государственного управления в открытости между органами власти и населением.

Ключевые слова: взаимодействие, социально-психологические методы государственного управления, государство, общество.

Svitlana Bilosorochka. Socio-psychological methods of public administration as a means of interaction establishing between the state and society

The article the matter is peculiarity of cooperation between the state and society. It is looks content of concepts, which brighten social-psychology characteristics of state management. Particularly, value of social-psychology methods of state management in openness government bodies and people.

Key words: interaction, social-psychology methods of state management, the state, the society.

Глобальні зрушення в суспільній свідомості в бік мирного, а не насильницького розв'язання будь-яких проблем істотно змінюють і шляхи досягнення управлінської мети. Людство визнає цивілізовані методи боротьби, інтуїтивно обирає централізм як спосіб збереження суспільної рівноваги. На фоні глобальних перетворень єдність суспільства, або консолідація (лат. consolidatio, від consolido – зміцнюю), повинна забезпечуватися вдалим інструментарієм ненасильницької нейтралізації будь-якого виду перешкод, що спонукає до розгляду державно-управлінських аспектів визначення методів консолідації населення. Динамічна рівновага та відкритість взаємодії держави та суспільства залежить від рівня консолідації населення в єдину спільноту.

Термін «спільнота» (лат. societas) у соціології вживається для визначення відносин і процесів у найбільш складних соціальних системах і на рівні суспільства в цілому.

Основою теоретичного обґрунтування ролі соціально-психологічних факторів у державному управлінні стали наукові доробки Г. Атаманчука, В. Золотарьова, О. Крутій, В. Малиновського, В. Мамонової, Н. Мельтюхової, Н. Нижник, Г. Одінцової, О. Оболенського, Ю. Падафет, С. Хаджирадевої, Н. Хазратової, Т. Хомуленко та ін.

Мета статті – обґрунтувати використання соціально-психологічних методів державного управління в налагодженні відкритої взаємодії органів влади та населення.

Зазначена мета детермінувала вирішення таких завдань:

– уточнити зміст понять «метод», «методи управління», «методи державного управління», «соціально-психологічні методи державного управління»;

– визначити умови використання соціально-психологічних методів державного управління для консолідації населення як державотвірної спільноти.

Згуртування великих соціальних груп можливе лише за умови розуміння специфіки поведінки, діяльності, забезпечення їх потреб, яка виникла у зв'язку з історико-географічними умовами існування протягом великого проміжку часу. Унаслідок того, що регіони України тривалий час перебували у складі різних країн, населення адаптувалося до географічних умов територій їх постійного проживання, сформувалися специфічні варіанти поведінки, визначилися регіональні особливості соціального стереотипу. Таким чином, консолідація суспільства є основою міцної держави, де реалізація інтересів забезпечується їх відкритою взаємодією. Відкритість передбачає довіру громадськості до влади, що на сучасному етапі державотворення знижується через наявність ряду перешкод, пов'язаних з історико-культурними й соціально-психологічними причинами, у зв'язку з чим виникає необхідність вивчення державно-управлінських аспектів їх подолання.

Налагодження відкритої взаємодії держави та суспільства неможливе без використання методів, які сприяли б об'єднанню суспільних сил. Враховуючи мету та соціально-психологічну основу як характеристики відкритості, такими методами є соціально-психологічні методи консолідації населення України.

Метод (грец. methodos – шлях дослідження, спосіб пізнання) – спосіб досягнення мети чи розв'язання конкретного завдання [12, с. 195]. Загальна суть методу зводиться до системи правил, способів, підходів, шляхів вивчення явища, дійсності. Він регулює діяльність, визначає логіку процесів. З позиції змістовно-ціннісної характеристики дійсності, формування методів відбувається на основі операцій, процесів, способів,

які мають спільну основу – закони, закономірності, принципи, норми середовища. «Немає незмінно добрих і незмінно поганих методів управління людьми, а є лише методи, що відповідають ситуації і не відповідають їй» [11, с. 45], тому ефективність методів залежить від багатьох факторів, а їх реалізація зводиться до відповідних змісту процедур та методик.

«Метод управління» – категорія більш вузька за значенням. Вона визначається як логічна послідовність, шлях впливу з наперед визначеною метою. Управління існує в усіх видах людської діяльності, у тому числі у реалізації державою своїх функцій. Тому з методами державного управління пов'язаний безпосередній чи опосередкований вплив, що здійснюється за допомогою прийомів і способів діяльності. Вплив покликаний сприяти розробці та реалізації стратегії розвитку держави, досягненню управлінських цілей.

Узагальнюючи всі визначення, можна сказати, що методом є сукупність прийомів і способів досягнення мети.

Перш ніж аналізувати соціально-психологічні методи державного управління (СПМДУ), що пропонуються в наукових виданнях з державного управління, необхідно зазначити, що в соціальній психології методи ділять на дві великі групи: методи дослідження й методи впливу [1, с. 66]. Отже, метою їх використання в кожній групі є, відповідно, дослідження об'єкта управління або вплив на нього.

Соціально-психологічні методи управлінського впливу в реалізації завдань державного управління визначаються як СПМДУ. Їх місце у видах класифікації методів державного управління (МДУ) різне залежно від тих або інших критеріїв. О. Оболенський ділить МДУ на три групи: загальнофілософські, загальнонаукові та методи емпіричних досліджень (використання статистики) [10, с. 114 – 115]. Деякі науковці класифікують МДУ як правові, організаційні та організаційно-правові [7, с. 38]. Є автори, які ділять їх на морально-етичні, соціально-політичні, економічні та адміністративні [3, с. 103; 4, с. 112 – 114]. Але, як бачимо, СПМДУ вони не виділяють як окрему підгрупу.

В. Малиновський за функціональним змістом ділить МДУ так: а) адміністративні (організаційно-розпорядчі), економічні, правові, соціально-психологічні; б) за спрямованістю впливу: орієнтовані на загальнодержавний рівень; різноманітні структури (галузі, регіони, установи, організації тощо); окремих працівників; в) організаційними формами: тип впливу (акт, норма); спосіб здійснення впливу (одноосібний, колективний, колегіальний); часова характеристика впливу (разові та періодичні, тактичні та стратегічні, довготермінові та короткотермінові); особливості впливу (виправляти результати або запобігати їм, активно втручатися чи вичікувати); г) характером управлінського впливу: прямої дії (правового регулювання, публічного адміністрування); непрямой дії (демократизація, оптимізація управління,

оподаткування); д) механізмом впливу на людину, її свідомість і поведінку: позитивні (стимулювання); негативні (примус) [8, с. 102]. Інші вчені виділяють МДУ: а) за функціонуванням органів державної влади та місцевого самоврядування; б) рівнем забезпечення реалізації цілей і функцій державного управління (у тому числі СПМДУ) [3, с. 105]. О. Оболенський відносить СПМДУ до групи методів за змістом і характером переважного впливу на керовані об'єкти. Крім них також включає економічні й організаційно-розпорядчі [6, с. 181].

СПМДУ розглядаються з позицій адміністративних, морально-етичних, організаційно-правових чи соціально-політичних. Так, переконання та примушування [4, с. 113-114] відносять до морально-етичних методів. Такий поділ розкриває похідні від наведеної групи методів, а тому не слід залишати поза увагою саме соціально-психологічну складову методів управління. Науковці визначають СПМДУ:

– як способи впливу на людей за допомогою законів соціології та психології [13, с. 151];

– способи і прийоми впливу на процес формування та розвитку колективу, а також на соціальні та психологічні процеси, притаманні групам чи окремим особам [6, с. 181];

– способи і прийоми управлінських впливів, що застосовуються з урахуванням індивідуальних і професійних якостей працівників – фізичних, психофізичних, психічних, інтелектуальних та емоційних особливостей, базуються на використанні об'єктивних наукових положень соціального розвитку і психології, під якими розуміють систему засобів і важелів впливу на соціально-психологічний клімат у колективі, підвищення ефективності діяльності організації та її окремих працівників, спрямовані на гармонізацію соціальних відносин у колективі шляхом задоволення соціальних потреб персоналу – розвитку особистості, соціального захисту тощо [8, с. 195];

– способи впливу на об'єкт управління, що ґрунтуються на використанні соціального механізму управління за допомогою неформальних факторів, інтересів особистості, групи або колективу, спрямовані на управління соціально-психологічними відносинами, що формуються в колективі [9, с. 84].

Отже, коли йдеться про застосування СПМДУ, мають на увазі такі дії суб'єкта управління, які б викликали в об'єкта управління потрібну духовну і поведінкову активність, а саме певні образи, уявлення, спогади, думки, почуття, ставлення, вольові дії, спонтанні реакції тощо. Г. Атаманчук підкреслює, що «управління є процесом і продуктом функціонування свідомості й волі людей» [2, с. 43], а воля і рівні свідомості – основні складові, через які здійснюється вплив на суспільну свідомість.

З огляду на розкриті категорії, змістом поняття СПМДУ є сукупність організаційних, планових, координуючих та контрольних прийомів і способів цілеспрямованого впливу держави на суспільство з урахуванням психологічних закономірностей соціального пізнання, взаємовпливу і взаємовідносин між ними, спрямованих на реалізацію завдань державного управління.

Дослідження змісту, мети та специфіки використання СПМДУ дозволило зробити висновок, що в різних видах класифікації методів СПМДУ входять до групи, яка розкриває функціональний зміст і характер впливу суб'єкта державного управління на об'єкт державного управління. Управлінський вплив реалізується за допомогою врахування особливостей суспільної свідомості, яка включає потреби, інтереси, мотиви, норми територіальних громад. Тому СПМДУ є методами, що охоплюють і морально-етичний бік взаємодії держави й населення. Таким чином, класифікацію МДУ за змістом і характером управлінського впливу достатньо групувати на адміністративні, правові, економічні та соціально-психологічні, а вже класифікувати їх за підгрупами, які б включали розподіл за морально-етичними, політичними та іншими критеріями.

При використанні СПМДУ, межі впливу яких безпосередньо стосуються емоційно-вольової сфери свідомості, особливо гостро відчуваються морально-етичні критерії доцільності їх використання. Державне управління в процесі діяльності найголовнішою цінністю повинно вбачати людину, що зобов'язує етичний бік використання наведеної групи методів виводити на передній план.

О. Донченко універсалізувала підходи до визначення критеріїв соціально-психологічного впливу. Вивчаючи менталітет спільноти, вона визначила його основні стани, властивості й процеси, які назвала соціетальною психікою. Це термін, що виражає загальне психічне, окрему частину того духовного, що має вигляд психології невідповідної соціальної групи (нації, етносу, суспільства, людства загалом) [6, с. 55], які державне управління може застосовувати для врахування особливостей суспільної свідомості у процесі консолідації суспільства. Концепція соціетальної психіки розкриває, у тому числі в державному управлінні, можливості вивчення регіональної специфіки суспільної свідомості, враховуючи не лише сьогочасну інформацію, поєднуючи характеристику горизонтального (теперішнього) та вертикального (культурно-історичного) напрямків.

Такий підхід розкриває можливості визначення рівнів консолідації населення України, зокрема їх регіональну специфіку. Консолідація в державно-управлінському контексті виражає показник згуртованості великої соціальної групи, якою є суспільство.

Поняття «рівень консолідації населення» вживається для визначення у стереотипі суспільної поведінки ступенів єдності спільноти, залежно

від яких можна виділити три таких рівні: об'єднуючий, дестабілізаційний та партикулярний. Об'єднуючий рівень консолідації населення повинен включати показники, що свідчать про стабільні тенденції до єдності спільноти; дестабілізаційний – наявні перешкоди, протиріччя, джерелами яких є як зовнішні, так і внутрішні впливи на суспільну свідомість, наслідком яких є громадське невдоволення, масові протести, спротив, що не несуть прямої загрози розпаду держави і які є можливість подолати за нетривалий проміжок часу. Партикулярний (лат. *particularis*) рівень консолідації населення визначається через політичну роз'єднаність, розпорошеність, коли вплив на суспільну свідомість має чітко виражену мету зміни державного ладу, втрати державності, спроби федералізації, автономізації та ін.

Державне управління покликане вивчати, знаходити внутрішні складові суспільних умов, потреб, інтересів, запитів, що сприяють виникненню стану внутрішнього бажання, власного рішення здійснювати ті чи інші вчинки, що дає можливість ефективно застосовувати СПМДУ, найбільш важлива роль яких полягає в здатності органів влади до консолідації усіх суспільних сил, із врахуванням регіональної специфіки як державотвірної спільноти, в якій Н. Хазратова вбачає сукупність усіх членів соціальної організації, яка не ототожнюється із суспільством чи нацією тому, що є субстратом держави й ідентифікує і реалізує себе через державу та завдяки їй [14, с. 30]. При цьому під консолідацією населення України як державотвірної спільноти слід розуміти процес забезпечення соціально-психологічної єдності держави й суспільства через подолання регіональних відмінностей у станах, властивостях, процесах соціетальної психіки шляхом вироблення єдиного домінуючого стереотипу поведінки спільноти як ідентифікації населення з державою за допомогою подолання дистресових архетипів, підвищення рівня соціального інтелекту та усвідомлення самотності народу в узгодженні з загальнолюдськими принципами співіснування.

Рівні консолідації населення детермінують використання державою СПМДУ у впливі на суспільну свідомість з метою правового ненасильницького об'єднання населення України як державотвірної спільноти.

Таким чином, аналіз категорійної бази соціально-психологічних методів консолідації населення показує, що вони зводяться до СПМДУ і є ефективним інструментарієм консолідації населення країни як державотвірної спільноти. Їх теоретичною основою є закономірності й принципи взаємодії держави й суспільства, що мають регіональну специфіку. Ефективність використання методів залежить від вивчення та врахування регіональних особливостей взаємодії держави з населенням.

СПМДУ дають можливість вирішувати суперечності, проблеми та досягати управлінської мети без значних матеріальних затрат. Тому

логічно впливає необхідність дослідження шляхів їх ефективного використання державними службовцями та посадовими особами місцевого самоврядування в процесах консолідації населення України на основі відкритої взаємодії держави та суспільства.

Список використаних джерел

1. **Андреева Г. М.** Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 416 с.
2. **Атаманчук Г. В.** Государственное управление (организационно-функциональные вопросы) : учеб. пособ / Г. В. Атаманчук. – М. : Экономика, 2000. – 302 с.
3. **Державне управління** : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна та ін.; за ред. А. Ф. Мельника. – 2-ге вид., випр. та доп. – К. : Знання, 2004. – 342 с.
4. **Державне управління** : словник-довідник / уклад. В. Д. Бакуменко, ред. В. М. Князев ; УАДУ, Ін-т пробл. держ. упр. та місцевого самоврядування. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
5. **Державне управління та державна служба** : словник-довідник / уклад. О. Ю. Оболенський ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2005. – 480 с.
6. **Донченко Е. А.** Социетальная психика / Е. А. Донченко. – К. : Наук. думка, 1994. – 208 с.
7. **Колодій А. М.** Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 504 с.
8. **Малиновський В. Я.** Словник термінів і понять з державного управління / В. Я. Малиновський. – К. : Атіка, 2005. – 240 с.
9. **Методологія державного управління** : словник-довідник / за ред. В. І. Лугового, В. М. Князева, В. Д. Бакуменка ; Ін-т пробл. держ. упр. та місц. самоврядування. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 196 с.
10. **Оболенський О. Ю.** Державна служба : навч. посіб. / О. Ю. Оболенський. – К. : КНЕУ, 2006. – 472 с.
11. **Політологія** : підручник / за ред. В. Кременя, М. Горлач. – К. : МАУП, 1998. – 215 с.
12. **Психологічна енциклопедія** / авт.-упоряд. О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
13. **Савченко Б. Г.** Соціально-психологічні аспекти державного управління / Б. Г. Савченко, С. М. Пилипенко. – Х. : Магістр, 2009. – 104 с.
14. **Хазратова Н. В.** Психологія відносин особистості й держави : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05 / Хазратова Н. В. ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2005. – 33 с.

Надійшла до редколегії 18.11.10